

УДК 37:355.271(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.15>

Сергій Олексійович Погрібний,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду (суддя),
Київський регіональний центр Національної академії
правових наук України (головний науковий співробітник);
e-mail: pogribnyi@newukrainianlaw.in.ua;

Сергій Вікторович Безпалько,

кандидат юридичних наук,
Головне управління Національної поліції
в Івано-Франківській області (начальник);

 <https://orcid.org/0000-0003-2168-060X>;

Іван Васильович Кріцак,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем
досудового розслідування (старший науковий співробітник);

 <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>;

Денис Євгенійович Денищук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем
досудового розслідування (науковий співробітник);

 <https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>,
e-mail: denischukd@gmail.com

ЩОДО АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ПІДТРИМКИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ У НИНІШНІХ УМОВАХ

На основі міждисциплінарного методу наукових досліджень, національного та між-народного досвіду, теоретичних напрацювань і законодавчих ініціатив здійснено спробу актуалізації нормативно-правового матеріалу й узагальнення наукових напрацювань у сфері дослідницької інфраструктури з акцентом на сучасні освітньо-наукові процеси. Запропоновано запозичити висвітлені у статті ідеї вчених, акцентовано на здійсненні подальших наукових пошуків, особливо стосовно останніх наукових публікацій України та світу в означеному напрямі.

Ключові слова: законопроект, наукова та науково-технічна діяльність, дослідницька інфраструктура, освітньо-наукова політика, курсантсько-студентська спільнота.

Оригінальна стаття

Заберіть у мене мої гроші, заводи, верстати і фабрики, але залиште мені моїх людей, і незабаром ми створимо заводи, кращі за колишні.

Генрі Форд

Постановка проблеми

Україна продовжує перебувати у стані війни: в окремих регіонах нашої держави бойові дії не припиняються, відбувається знищення стратегічно важливих об'єктів критичної інфраструктури. Основне завдання на цьому етапі – зберегти життя і здоров'я кожного. За таких умов головними є праця, мобілізація ідейних станів, у зв'язку з чим на особливу увагу заслуговує освітній процес, що продовжується у тих регіонах, де безпекова ситуація цього дозволяє. В нинішніх умовах науці не можна відводити другорядну роль. Продукуючі ідеї вченого є хорошим підґрунтям для політикуму, підняття бойового духу громадянськості й очікуваного мирного неба над головою [1, с. 141]. Для того, щоб дослідити систему підготовки кадрів на сучасному етапі українського державотворення, слід звернутися до подій 70-літньої давнини і провести відповідну паралель між нинішньою російсько-українською війною та подіями того часу. У цьому аспекті треба зазначити, що в кінці 80-х років XX ст. у сфері науки працювали 4,4 млн осіб, зокрема 1,52 млн наукових і викладацьких кадрів, з яких 542 тис. докторів і кандидатів наук. Щорічно реєструвалося 80–85 тис. винаходів. Багато наукових відкриттів, безперечно, збагачили науку, стали важливим поштовхом у розвитку перспективних напрямів виробництва. У багатьох наукових центрах, інститутах і лабораторіях був досягнутий високий рівень теоретичних та практичних напрацювань, в окремих з них країна мала беззаперечну першість на міжнародній арені. Сьогодні ж особливі завдання постають щодо відбудови міст і сіл, підняття з руїн великої кількості сфер суспільного життя, що потребують свого розвитку в післявоєнні роки. Найбільшу наукову зацікавленість із позицій вивчення структурної організації та побудови професійної освіти становлять відбудова народного господарства, формування новітньої державної ідеології, використання інноваційних технологій, запозичення провідних форм і методів навчання та виховання молоді, модернізація сучасної

системи підготовки кваліфікованих кадрів відповідно до вітчизняних і світових стандартів. Розвиток освітньо-наукового простору в таких умовах, безперечно, наповниться новою структурою, змістом і можливостями, отримає, так би мовити, нове дихання, ентузіазм і натхнення в утвердженні добра та справедливості [2, с. 144–146].

Досить актуальним питанням в цьому аспекті є аналіз законопроектної бази, присвяченої дослідницькій інфраструктурі, що суттєво різняться за своєю структурою та обґрунтуванням необхідності прийняття. Безперечно, у кожного науковця є власне бачення шляхів вирішення означеної проблеми, тому в цьому випадку висвітлені наукові думки окремих учених та власні міркування, що є альтернативою і доповненням всьому, виробленому на сьогодні, задля всебічного і комплексного прийняття позитивних управлінських рішень, зважаючи на актуалізацію означеної проблематики та необхідність якомога скорішого вирішення поставлених завдань. Перш за все, слід констатувати, що питання дослідницької інфраструктури впродовж останніх років (2019–2022 рр.) неодноразово ініціювалося законотворцями. У кожному з них є свої позитивні сторони та недоліки, містяться дублювання та положення, які перебиваються.

Стан дослідження проблеми

Питанням розроблення та оновлення законопроектної бази в означеному напрямі займалися такі народні депутати України, як І. Кириленко, О. Співаковський, О. Скрипник, Т. Кремінін, В. Литвин, М. Поплавський, В. Колох, І. Совсун, Г. Вацак, В. Крейденко, К. Рудик, І. Констанкевич, С. Мінько, С. Бабак, І. Констанкевич, О. Коваль, Р. Гришук, С. Колебошин, І. Васильковський, Т. Батенко, В. Вагнер, Н. Піпа, С. Мінько, а також окремі спеціалісти експертних установ щодо вдосконалення законодачої бази. Серед науковців, на працювання яких закладені в основу цього наукового дослідження, варто назвати А. Нефедьєва, Я. Слуцького Х. Притулу, О. Демедюка, М. Мар'єнко, С. Іванова, В. Голубоша, С. Безпалька, С. Шатраву, О. Погорілець, Д. Денищука, О. Музику та ін. Однак розроблюване нами питання має досить обширний характер, тому потребує додаткового аналізу в контексті актуалізації з метою вироблення ідейних основ і рекомендацій, які можуть стати предметом подальших законопроектних розроблень з урахуванням факторів російсько-української війни на процес оновлення системи дослідницької інфраструктури сьогодення¹

¹ МОН пропонує удосконалити правові норми щодо дослідницької інфраструктури та надання державної підтримки молодим вченим // Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт. 20.10.2022. URL: [https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-udoskonaliti-pravovi-](https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-udoskonaliti-pravovi)

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз законопроектної бази та наукових напрацювань, присвячених питанням актуалізації проблем дослідницької інфраструктури, освітньо-наукової сфери заради підтримки молодих учених в нинішніх умовах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: по-перше, здійснити аналіз законопроектної бази, присвяченої врегулюванню питань «наукової та науково-технічної діяльності»; по-друге, провести науковий огляд статей, присвячених рекомендаціям щодо актуалізації законопроекту, розробленого Міністерством освіти і науки України; по-третє, надати авторські зауваження, пропозиції та рекомендації в означеній сфері діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в подальшому розвитку наукових і нормативних положень, що стосуються наукової та науково-технічної діяльності, спрямованої на підтримку молодих учених, інноваційний розвиток дослідницької інфраструктури, вироблення нормативних засад її ефективного функціонування в умовах російської збройної агресії та в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу

Досить актуальним питанням сьогодні є опрацювання законопроекту «Про внесення змін до Закону України “Про наукову та науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» (далі – Законопроект), розробленого Міністерством освіти і науки України (далі – МОН) згідно з п. 1 § 32 Регламенту Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), затвердженого постановою КМУ від 18 липня 2007 р. № 950.

Ретельно вивчивши лист МОН та додані до нього матеріали, опрацювавши положення Законопроекту, розглянувши наукову літературу, присвячену науковій та науково-технічній діяльності, та оцінивши перспективи «науки майбутнього», потрібно звернути увагу на вимоги сьогодення та особливості щодо якісного розроблення вимог зазначеного нормативно-правового акта.

Актуалізація розроблюваного питання. Передусім, необхідно констатувати, що проблематика з питань наукової та науково-технічної діяльності впродовж останніх років (2019–2022 рр.) неодноразово ініціювалася законотворцями. У кожному з актів є свої переваги та недоліки, містяться дублювання, є положення, які перекликаються. Звертають на себе увагу чотири законопроекти (№ 0898¹,

normi-shodo-doslidnickoyi-infrastrukturi-ta-nadannya-derzhavnoyi-pidtrimki-molodim-vchenim (дата звернення: 30.10.2022).

¹ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» : від 29.08.2019 № 0898 / ініціатори

№ 3257¹, № 623², № 6357³), присвячені врегулюванню питань наукової та науково-технічної діяльності, які суттєво різняться за своєю структурою та обґрунтуванням необхідності ухвалення, а також існуючою критикою компетентних структур. Із цих переконань схвальною є ініціатива МОН розробити власний Законопроект, який вноситься на розгляд Верховної Ради України.

Необхідність ухвалення цього Законопроекту **актуалізується** й тим, що попри російсько-українську війну розвиток науки, інновацій посідає чільне місце хоча б з тих переконань, що 1 липня 2022 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до статті 197 Податкового кодексу України щодо підтримки наукової і науково-технічної діяльності» від 17 лютого 2022 р. № 2082-IX.

Уносячи зміни до ст. 197 Податкового кодексу України, законодавець посилається на зміст п. 21 ч. 1 ст. 282 Митного кодексу України, в якому конкретизовано перелік відповідних товарів, класифікованих згідно з кодами УКТ ЗЕД. Наголосимо, що названий перелік закріплений у Законі України «Про внесення змін до статті 282 Митного кодексу України щодо підтримки наукової і науково-технічної діяльності» від 17 лютого 2022 р. № 2083-IX. Отже, нові правові норми Податкового та Митного кодексів України доповнюють одна одну, а Закони № 2082-IX та № 2083-IX тісно пов'язані між собою.

І. Г. Кириленко, О. В. Співаковський, О. О. Скрипник та ін. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66330 (дата звернення: 30.10.2022).

¹ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо врегулювання науково-мистецької діяльності : від 23.03.2020 № 3257 / ініціатор В. В. Колюх // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68455 (дата звернення: 30.10.2022).

² Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо виборів керівника наукової установи : від 01.11.2021 № 6236 / ініціатори І. Р. Совсун, Г. А. Вацак, В. В. Крейденко та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73090 (дата звернення: 30.10.2022).

³ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо Національного фонду досліджень України : від 29.11.2021 № 6357 / ініціатори С. А. Бабак, В. В. Крейденко, І. М. Констанкевич та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73285 (дата звернення: 30.10.2022).

Нагадаємо, що обидва зазначені закони набули чинності 1 липня 2022 р. та містять вимогу до КМУ в місячний строк з дня набуття чинності: забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації норм зазначених законів; привести нормативно-правові акти КМУ у відповідність із вимогами зазначених законів; забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із положеннями зазначених законів. На особливу увагу також заслуговує те, що обидва закони (№ 2082-IX та № 2083-IX) **покладають на КМУ визначення обсягів, порядку ввезення та цільового використання відповідних товарів.**

Зміни в законодавстві, реалізовані Законом України «Про внесення змін до статті 197 Податкового кодексу України щодо підтримки наукової і науково-технічної діяльності» від 17 лютого 2022 р. № 2082-IX, створюють значні перспективи для високого рівня матеріально-технічного забезпечення наукової, науково-технічної та освітньої діяльності.

Це повертає нас до аналізу згаданих **чотирьох законопроектів** (№ 0898, № 3257, № 6236, № 6357) у частині їхньої **актуалізації**. Для виконання цього завдання послідовно проаналізуємо всі нормативні матеріали, що містяться в згаданій законопроектній базі.

По-перше, Проект Закону про наукову і науково-технічну діяльність від 29 серпня 2019 р., реєстраційний № 0898, ініційований народними депутатами України І. Кириленком, О. Співаковським, О. Скрипником, Т. Кремінем, В. Литвином, М. Поплавським, рубрика законопроекту – галузевий розвиток.

Вказаний законопроект не витримав навантаження критики, на сьогодні пройшов два читання та відправлений на доопрацювання. Зокрема, звертають на себе увагу рекомендаційні положення Висновку комітету до другого читання від 12 лютого 2020 р. Наголошується, що законопроектом передбачено внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо врегулювання деяких питань у сфері наукової і науково-технічної діяльності, які були неузгоджені, незбалансовані або відсутні в чинному Законі, зокрема: уточнення визначення понять «докторант», «молодий вчений», «вчена рада», «наукове відрядження», уточнення порядку обрання дійсних членів національних академій наук, окремих положень щодо здійснення вченими науково-педагогічної діяльності у закладах вищої освіти, заміщення вакантних посад наукових працівників, оплати і стимулювання праці (навчання) вчених тощо.

В. Мілованов у Тексті законопроекту до другого читання зі змінами від 2 березня 2020 р. наголошує, що законопроектом викладено в новій редакції ч. 2 ст. 33 Закону України «Про наукову і науково-

технічну діяльність» та визначено поняття «наукове відрядження». Проте таке визначення не узгоджується з визначенням понять «відрядження», «службове відрядження» як складових трудових відносин, передбачених законодавством про працю. Зокрема, відрядженням є поїздка працівника за наказом (розпорядженням) роботодавця на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи. Оскільки особа, яка навчається за денною формою навчання (аспірант, докторант, ад'юнкт), не перебуває у трудових відносинах із закладом вищої освіти, а зарахована до нього на навчання, її поїздки до іншого населеного пункту за рішенням керівництва закладу вищої освіти для участі в наукових заходах поза місцем навчання не можуть вважатися відрядженням, визначення якого та порядок оформлення, оплати, надання гарантій і компенсацій передбачені нормативно-правовими актами, що регулюють трудові відносини.

По-друге, Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо врегулювання науково-мистецької діяльності від 23 березня 2020 р., реєстраційний № 3257, ініційований народним депутатом України В. В. Колюхом, рубрика законопроекту – гуманітарна політика.

Пояснювальна записка від 23 березня 2020 р. до зазначеного законопроекту містить обґрунтування: у надісланих до Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій пропозиціях НАМ України зазначала (лист від 10 лютого 2020 р. № 39/06-14), що може статися неоправдана помилка, якщо на державному рівні буде прийнято рішення про ліквідацію НАМ України як науково-мистецької установи. Адже більш як у 100 країнах світу діють подібні мистецько-наукові академії.

Загалом підтримуючи рішення Національної ради з питань розвитку науки і технологій від 5 листопада 2019 р. (протокол № 3) щодо реформування наукової сфери заради підвищення ефективності її діяльності (інноваційні підходи розвитку, євроінтеграційна спрямованість, раціональне використання бюджетних коштів), а також напрацьовані робочою групою Нацради (за участю представника Академії) пропозиції щодо змін у законодавстві для забезпечення реформ наукової сфери, вважаємо надзвичайно важливим законодавчо врегулювати особливості функціонування НАМ України як державної мистецько-наукової установи. На законодавчому рівні необхідно визначити особливості функціонування НАМ України за аналогією з визначенням Законом України «Про освіту» особливостей функціонування системи мистецької освіти, а саме додати такі положення до статей 1 і 18 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Так, у Висновку Головного науково-експертного управління від 22 травня 2020 р. і Висновку комітету від 16 вересня 2020 р. наголошується, що Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, Міністерство освіти і науки України висловили низку зауважень та пропозицій до законопроекту, не підтримали його в запропонованій редакції та визначили недоцільним запропоноване правове регулювання. Зокрема, вказується, що особливості функціонування однієї з галузевих академій не потребують додаткового регулювання законом, ставлять її в нерівні умови щодо інших галузевих академій та є зайвими. Було вирішено внесений народним депутатом України В. В. Колюхом законопроект за результатами розгляду в першому читанні повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

По-третє, Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо виборів керівника наукової установи від 1 листопада 2021 р., реєстраційний № 6236, ініційований народними депутатами України І. Р. Совсун, Г. А. Вацаком, В. В. Крейденком, К. О. Рудик, І. М. Констанкевич, С. А. Міньком, рубрика законопроекту – галузевий розвиток.

У Пояснювальній записці від 25 жовтня 2021 р. наголошується, що стан наукової сфери в Україні експертами переважно оцінюється як незадовільний, а також прогнозується його подальше погіршення. Серед причин таких тенденцій часто називають недоліки в організації та управлінні науковими установами. Така ситуація є можливою, оскільки під час проведення виборів керівників наукових установ не дотримуються основні принципи таких виборів, зокрема відкритість і гласність, демократичність, забезпечення рівних прав учасників тощо. Наявна система також не стимулює альтернативність виборів. Як результат, не відбувається оновлення кадрів, управління науковими установами та їх майном залишається критично неефективним. Зважаючи на це, необхідними є зміни до процедури проведення виборів керівників наукових установ, що забезпечуватимуть прозорість і демократичність.

По-четверте, Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо Національного фонду досліджень України від 29 листопада 2021 р., реєстраційний № 6357, ініційований народними депутатами України С. В. Бабаком, В. В. Крейденком, І. М. Констанкевич, О. В. Коваль, Р. П. Грищуком, С. В. Колебошиним, І. І. Васильковським, В. В. Колюхом, Г. А. Вацаком, Т. І. Батенком, В. О. Вагнер, Н. Р. Піпою, С. А. Міньком, рубрика законопроекту – галузевий розвиток.

У законопроекті констатується таке: «1. Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, яка утворюється для реалізації державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах її повноважень, а також для сприяння розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації науки».

Як бачимо, законопроекти з питань наукової та науково-технічної діяльності суттєво відрізняються за структурою та обґрунтуваннями необхідності ухвалення. Попри те, що означена проблема впродовж останніх майже чотирьох років висвітлена на законопроектному рівні, її інтенсивність обговорення є надважливою. Однозначних схвальних відгуків у експертних висновках, виданих різними державними органами, немає. Показово, що у пояснювальних записках до чотирьох законопроектів (№ 0898, № 3257, № 6236, № 6357) суттєво різняться варіанти вирішення означеної проблеми. Водночас у кожному з них є важливі постулати, висвітлені нами вище, передусім переваги та недоліки, на яких і вибудовується новий (узагальнюючий, комплексний) **Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених**, підготовлений Міністерством освіти і науки України, розроблений відповідними спеціалістами-фахівцями за власною ініціативою, що й потребує детального аналізу та конструктивної критики.

Рекомендації до актуалізації законопроекту, розробленого МОН України. Загалом законопроект цілком відповідає важливій і, безперечно, корисній меті, задекларований в обґрунтуванні необхідності його ухвалення. Водночас він непозбавлений і низки недоліків, є необхідність вироблення відповідних пропозицій, що дозволяє нам сформулювати певні наукові та нормативні положення.

Звернемо увагу на наукове підґрунтя належної обґрунтованості пояснювальної записки до законопроекту. На наше переконання,

пояснювальна записка до законопроекту не має достатньої обґрунтованості, а тому потребує змін, доповнень або докорінного переформулювання. Як доповнення пропонуються окремі наукові матеріали та ідеї, розроблені науковою спільнотою.

Загалом слід відмітити, що законопроект МОН України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» розроблений на високому фаховому рівні, відповідає існуючим стандартам відкритості науки в Україні та світі. Ним упроваджується нове поняття для вітчизняного законотворення – «дослідницька інфраструктура». Водночас у законопроекті нічого не сказано про перспективний концепт сучасності «інноваційний ліфт», національну інноваційну систему та багато іншого важливого понятійно-категоріального апарату сучасності. Інноваційна інфраструктура є одним із найважливіших елементів оновлення системи загальнодержавного та регіонального рівнів з метою ефективного їхнього функціонування та якісно інноваційного оновлення. А. Д. Нефедьев зазначає, що «національна інноваційна система – це сукупність інститутів, організацій та механізмів їх взаємодії, у рамках яких здійснюється діяльність із виробництва, зберігання і розповсюдження інновацій. Вона кооперує та інтегрує зусилля інноваційних інститутів, організацій та фізичних осіб, створюючи мережу механізмів їх партнерства» [3]. В умовах російсько-української війни дослідницька інфраструктура може бути прирівняна до критичної інфраструктури держави. У всі часи наукова спільнота вважалася елітою нації. Так і сьогодні, держава прикладає максимум зусиль у цей непростий час, щоб підтримати науку. Проведення високотехнологічних наукових досліджень, збільшення кількості наукових винаходів за таких умов є запорукою стабільного, інноваційно-перспективного розвитку держави.

Я. Слуцький досить влучно зазначає про сучасні тенденції урбанізації студентської молоді та вказує на таке, що зменшення кількості студентів відбувається за кількома факторами, наприклад збільшенням вартості навчання в закладах вищої освіти США, а також наявністю політики, що ускладнює навчання та проживання громадян інших країн. Це насамперед виявляється в підвищенні ймовірності затримки або відмови у видачі студентської візи, а також підвищенні конкуренції за іноземних студентів з боку інших країн (наприклад, Канада до 2022 р. приймала 450 000 іноземних учнів, Японія – 300 000 до 2020 р., Німеччина – 350 000 до 2020 р., Китай – 500 000 до 2020 р.)¹ [4, с. 53]. Тут, безперечно, ще потрібно враховувати

¹ Open Doors 2018. Report on International Education Exchange. Institute of International Education. Washington, DC : National Press Club, 2018. P. 9.

корективи, внесені російсько-українською війною. Тисячі українських учнів та студентів сьогодні змушені навчатися у школах та навчальних закладах зарубіжних країн.

Х. М. Притула й О. П. Демедюк на основі аналізу джерельної бази, результатів опитувань та обговорень з експертами визначили окремий перелік відповідних показників, що передбачає їхнє узгодження із стратегічними цілями, через які безпосередньо визначається вплив дослідницьких інфраструктур на суспільство, особливо що стосується розподілу ресурсів і формування пріоритетів. Такими є: бути національною або світовою провідною науковою дослідницькою інфраструктурою, спроможною підтримувати науку; бути спроможною підтримувати інновації; бути інтегрованою в регіональний кластер / у регіональні стратегії / бути хабом для сприяння регіональному співробітництву; сприяти пропаганді освіти та переданню знань; надавати наукову підтримку в процесі реалізації державної політики; надавати високоякісні наукові дані та супутні послуги; взяти на себе соціальну відповідальність перед суспільством [5, с. 44]. М. В. Мар'єнко, підтримуючи наявну інфраструктуру, що складається з мережі науковців і технічних служб, консолідує зусилля, працюючи над тим, щоб зорієнтувати дослідників на «відкриту науку», яка стане надійною електронною інфраструктурою. Застосування хмарних сервісів призводить до появи та розвитку форм організації навчання, орієнтованих на спільну навчальну діяльність у мережі Інтернет. Хмарні сервіси в навчальному процесі доцільно використовувати як засоби для комунікації, співпраці, зберігання та опрацювання даних [6, с. 98].

Інноваційний ліфт як запорука розвитку української держави. С. В. Іванов та інші науковці, базуючись на методології «ощадливого стартапу», пропонують упровадити у практику регіонального розвитку України систему «Інноваційний ліфт: від школи до Європи» (далі – інноваційний ліфт) як інструмент цільового «вирощування» стартапів, запуску інноваційних бізнесів, створених на базі розробок наукових установ і закладів вищої освіти шляхом забезпечення їх різними формами підтримки впродовж інноваційного ланцюжка створення доданої вартості від наукової ідеї до етапу серійного виробництва та виведення інновації на ринок. Запропонована система інноваційного ліфта не орієнтована на сприяння еміграції висококваліфікованих українських фахівців і студентів до ЄС (як це може здатися на перший погляд), навпаки, її ідея полягає в тому, щоб надати молоді можливість отримувати якісну освіту, нові знання, навички і практичний досвід ведення бізнесу на європейському ринку (збільшити присутність на яких так прагнуть українські виробники), не пориваючи зв'язків з Україною та її ринком, а отже,

застосовуючи їх на благо країни. Звісно, ризик неповернення українських громадян існує, але він існує в будь-якому випадку. Проте навіть якщо гіпотетично уявити, що всі молоді підприємці залишаться закордоном, то це буде не більше 5–7 % населення (саме такий відсоток населення володіє здібностями до підприємницької діяльності), а враховуючи нерозвиненість підприємницького менталітету, і того менше. Для того, щоб не допустити песимістичного сценарію для України, необхідно не закривати кордони, а створювати в країні сприятливий інноваційний і діловий клімат, робити зважені та послідовні кроки в бік розвитку потужного промислового комплексу, аби висококваліфіковані фахівці поверталися з покращеними знаннями, свіжими підприємницькими ідеями, налагодженими партнерськими зв'язками з європейськими колегами та вкладали їх у розвиток української економіки та суспільства. Це лише збагатить Україну в довгостроковій перспективі. У цьому плані концепція інноваційного ліфта є дійсно важливою, оскільки орієнтована, зокрема, на створення нових перспективних видів діяльності як основи інноваційного відновлення економіки України [7, с. 28–29].

Дослідницька інфраструктура як запорука розвитку інноваційної економіки. Сьогодні Україна обрала курс на формування інноваційної економіки. Це спричинено як недовістю та несформованістю теперішньої державної політики сприяння інноваційному розвитку, так і недостатньою ефективністю здійснюваної наукової та науково-технічної діяльності. Зокрема, в Законі України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV зазначено, що державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури. Водночас сьогодні фінансова підтримка суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проєктів зводиться до повного або часткового безвідсоткового кредитування, повної або часткової компенсації (коштом Державного бюджету України чи місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проєктів. Статті 21 та 22 розділу V цього Закону, які передбачали особливості оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності, були з документа виключені. Сучасна інноваційна політика має заохочувати вітчизняні підприємства до здійснення

інновацій. Декларативність основних напрямів державного регулювання інноваційної діяльності, наведених вище, і відсутність дієвих стимулів до розвитку інноваційної діяльності законсервовують технологічну відсталість країни та її регіонів. Запит на наукові та науково-технічні дослідження має бути тісно інтегрованим у систему регіонального стратегування. Реалізація регіональних стратегій смартспеціалізації повинна передбачати науковий та науково-технічний супровід із залученням відповідних фахівців і запит на наукову та науково-технічну продукцію. Здійснення науково-дослідних робіт повинно стати невід'ємною складовою виконання галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм. Розвиток сучасної інноваційної інфраструктури (технопарки, індустріальні парки, інкубатори тощо) має супроводжуватися підвищенням попиту на здійснення наукової та науково-технічної роботи. Водночас формування такої інфраструктури має стимулювати розвиток саме високо- та середньотехнологічних виробництв у тісній прив'язці до напрямів їхньої спеціалізації та пріоритетності. Важливою складовою ефективною реалізації наукового потенціалу є інтеграція національної науково-дослідної системи у світовий дослідницький простір, що дозволить долучитися до виконання спільних проєктів, отримати доступ до нових розробок, фінансових ресурсів тощо. Формування дієвої організаційної структури здійснення наукової та науково-технічної діяльності в поєднанні з належним фінансуванням та запитом від держави, підприємницького сектора на її здійснення сприятиме більш динамічному економічному розвитку країни та її регіонів на основі інноваційної моделі розвитку [5, с. 50–51].

Щодо оперативності і якості наукових публікацій на загальнодержавному рівні. Дорожня карта сучасної дослідницької інфраструктури держави потребує окремого кількісного та якісного оновлення. Позитивною тенденцією сьогодні є те, що в багатьох фахових журналах можна опублікувати наукові статті на безоплатній основі. Зокрема, це стосується навчальних закладів системи МВС. Сьогодні в умовах військового стану окремі наукові журнали як заохочення авторів зробили таке: кожен, хто опублікує статтю в одному з наукових видань до 30 червня 2022 р. на загальних умовах зі сплатою публікаційного внеску, матиме можливість один раз упродовж поточного року безоплатно опублікувати свій доробок в одному з наступних номерів цього самого журналу («Нове українське право», «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція», «Lex Sportiva», «Часопис цивілістики», «Юридичний вісник», «Юридичний науковий електронний журнал», «Адміністративне право і процес», «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», «Вісник Львівського торговельно-економічного університету.

Юридичні науки», «Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права», «Держава та регіони. Серія: Право», «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки», «Customs Scientific Journal», «KELM (Knowledge, Education, Law, Management)», «PNAP (Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej)». Слід зазначити, що першими такою естафету започаткували видавництва журналів «Публічне право», «Ампаро», «Право та державне управління», «Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право», «Recht der Osteuropaischen Staaten», «Прикарпатський юридичний вісник» «Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки», «Juris Europensis Scientia», «Право і суспільство», «Науковий вісник публічного та приватного права».

Вважаємо, що така тенденція повинна бути підхоплена, так би мовити, взята на озброєння і з метою будь-якого фінансування науки, підтримки молодих учених має сприяти публікаційній активності авторів. З іншого боку, високі вимоги до наукових статей – це добре, однак для того, щоб підігнати наукові здобутки під необхідний стандарт, за весь цей час можна було б написати ще декілька фахових статей високого рівня і ґатунку. Тому тут вимоги в окремих журналах повинні бути більш лояльними. Так, сьогодні кожного місяця юридичний науковий журнал у м. Запоріжжя переповнений науковими статтями через взяття курсу на оперативність, тобто щомісячний вихід журналу, лояльність вимог, порівнянню доступністю цінової політики. Таку практику доречно було б запровадити більшості закладів вищої освіти, де поряд із високими стандартами опублікування наукових статей та журналами, які наявні в закладі вищої освіти, мають бути наукові видання для науковців, які лише розпочинають, так би мовити, роблять перші кроки в науці. Це сприятиме розвитку вітчизняної науки на загальнодержавному рівні. У міру зростання публікаційної активності автора, його обізнаності у багатьох питаннях, вироблення наукового стилю самі обставини спонукатимуть до того, щоб виходити на більш професійні наукові площадки та щаблі науковості з власними ідеями та ініціативами.

Спираючись на проведений аналіз, вважаємо доцільним наголосити на деяких загальних зауваженнях, пропозиціях та рекомендаціях.

У сфері освітньо-наукової діяльності сьогодення В. В. Голубош, Г. В. Голубош та І. В. Кріцак відмічають, що реальний стан системи підготовки й атестації наукових та науково-педагогічних кадрів задає ритм вирішення таких завдань:

– вироблення методів, що регулюють атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів;

- оптимізація рекомендацій щодо виконання дисертаційних досліджень;
- взаємодія ЗВО та наукових організацій і установ на вітчизняному й міжнародному рівнях;
- підвищення відповідальності перед суспільством за якість атестації наукових та викладацьких кадрів;
- формування стратегії підготовки висококваліфікованих кадрів;
- створення загального інформаційного середовища наукових та науково-педагогічних кадрів, інтегрованого у світовий науково-освітній простір;
- втілення моделі інформаційних технологій для науки й освіти;
- розробка системи контролю оцінки якості навчання та наукових досліджень;
- моніторинг якості атестації та рівня затребуваності наукових та викладацьких кадрів.

Незалежно від соціально-економічного стану та організаційно-педагогічних особливостей країни, освітні реформи, що проводяться в зарубіжних країнах, потребують адаптації до українських реалій. Сьогодні провідні держави переклали значну частину витрат на освіту та підготовку кадрів у зв'язку зі збільшенням попиту населення на вищу освіту на програми з професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Населення, бізнес, місцева влада та громадські організації зацікавлені у висококваліфікованих спеціалістах своєї справи.

Стурбованість викликає сама суть такої підготовки із залученням державних коштів. Вимоги європейського та міжнародного ринку праці сприяють необхідності перегляду вимог до спеціалістів різних галузей, тобто йдеться про так звану стандартизацію освіти. Головним у цих процесах є взяття повноцінної, ефективної та кваліфікованої участі у професійній діяльності, соціальній самореалізації та виконання завдань державної політики перед регіональними органами управління та національних систем підготовки кадрів. Державна кадрова політика у сфері освіти є ядром системи підготовки й атестації наукових та науково-педагогічних кадрів. Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації є одним із найбільш значущих завдань.

Отже, трансформаційні перетворення у структурі освіти та науки зумовлені особливостями соціально-економічного етапу розвитку країни. Вітчизняна вища школа зазнає суттєвих трансформацій структурно-змістовних компонентів освіти в умовах глобалізації загальноосвітнього освітнього простору. Майбутнє країни – за створенням на базі ЗВО, крім аспірантури та докторантури, провідних наукових організацій (проектних, виробничих, клінічних, теоретико-практичних, культурно-просвітницьких), які покликані здійснювати

наукові дослідження [8, с. 53–54]. Основну увагу держава має акцентувати на проведенні тренінгів кращими спеціалістами своєї справи (тренерами, лекторами), у процесі такої діяльності всіляко винагороджувати викладацький склад. Згодом влаштовувати конкурси серед викладачів за певними критеріями: краще донесення інформації, інноваційність і креативність, постійна праця над собою тощо. Держава потребує сильної ідеологічної пропаганди освіти, тому кожен із керівників навчальних закладів, знаючи можливості того чи іншого викладача, працівника, може делегувати його до вчительської та викладацької справи на всеукраїнському рівні. За таких умов потребує впровадження так звана ідея онлайн-університет при Президентові України із записами відповідних лекцій, де кожен охочий зможе переглянути їх у зручний для себе час. Кращі лектори, вчителі, фахівці та спеціалісти повинні бути залучені до проведення всеукраїнських уроків, лекцій на відповідній онлайн-платформі; у дистанційному форматі мають відновити своє функціонування наукові товариства, школи наукового лідерства, студентські самоврядування, МАН, різного роду гуртки для дітей, юнацтва та студентства; звичною справою повинні бути проведення індивідуальних онлайн-консультацій, надання юридичної допомоги, робота юридичних клінік – усі ці послуги мають бути доступними для кожного. Необхідною є популяризація та реальне проведення конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, підготовка до участі в загальнодержавних та міжнародних заходах (онлайн-майстер-класи, тренінги з кризової психології, лайфхаки з медіаграмотності, студії акторської майстерності, оволодіння навичками соціальних комунікацій тощо). Загалом система підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації має об'єднувати міжнародну модель і досвід, а також усі напрацювання вітчизняних учених упродовж вікового історичного минулого, що й дозволить науковим працівникам реально, вільно інтегруватися у світовий науково-освітній простір [1, с. 143–144].

На особливу увагу заслуговує впровадження міждисциплінарних практик викладання та здійснення наукової діяльності на якісно нових, інноваційних засадах. Стан вищої освіти в нашій державі безпосередньо залежить від спеціалістів широкого профілю ерудованості та рівня знань, часто заради яких абітурієнт обирає саме той, а не інший заклад вищої освіти. Справжня професійна підготовка розпочинається із заохочення, підтримки ініціатив, формування школи молодих лідерів-науковців, завдяки якій створюватимуться наукові школи широкого профілю та обізнаності. Сьогодні ж в Україні відбувається певний дисонанс, коли талановиті молоді науковці відправляються до практичних підрозділів, де часто губляться їхні навички написання якісних наукових праць, а в навчальних закладах

залишаються «династійні» науковці, а не «самородки», «кращі з кращих», що здатні надихнути до навчання інших, передати знання молодій плеяді курсантів, студентів та слухачів.

Так, якщо хтось мислить, що наука є легкою справою, то він сильно помиляється. Споконвіку кращих випускників намагалися залишити відразу після завершення навчання в університеті, щоб у бурхливому морі життя не загубилися їхні таланти, здібності, вміння та хист до наукової діяльності. Звідси виникають питання якості випускника, ступеня його готовності до виконання практичних завдань чи здійснення науково-дослідницької діяльності.

Як альтернатива пропонується проведення певного опитування серед випускників курсу: кого вони бажають і рекомендують залишити у вищій школі для передачі знань у недалекому майбутньому вже їхнім родичам, дітям і онукам. Можливо, в такий спосіб вдасться зберегти спадкоємність у навчальному та науковому житті університетів кращих практик викладання. Важливими за цих умов є порядність, висока моральність, негативне ставлення до корупційних проявів [9, с. 289].

Стосовно кримінологічних загроз в освітньо-науковій сфері слід зазначити, що навчально-наукові процеси в нашій державі мають давнє історичне коріння. Загалом освіта поділяється на «академічну» та «вузівську». Представники академічних установ переважно займаються науковими дослідженнями та в необов'язковому порядку викладають. Для університетського ж викладача головним є виконати навчальне навантаження, а для наукової роботи, поряд із сімейними клопотами, не завжди вистачає часу. Нерідко так складаються обставини, що навчальний процес, службова підготовка є важливішими за загальний науковий результат. Так, якщо українська модель навчально-наукових процесів акцентує основну увагу на складанні іспитів, написанні дисертаційних досліджень, опублікуванні статей, то в багатьох зарубіжних країнах процес такого навчання є важливішим за його результат. Тобто система підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації має об'єднувати міжнародні модель і досвід, а також усю сукупність вітчизняних напрацювань упродовж вікового історичного минулого, що і дозволить науковим працівникам вільно інтегруватися у світовий науково-освітній простір [10, с. 68].

Виховання наукових кадрів із студентського середовища та сучасні загрози в науковому середовищі. Студентське середовище є хорошою ділянкою для підготовки майбутніх висококваліфікованих наукових фахівців із широким спектром кругозору, організаційних та інтелектуальних можливостей, що об'єднують колектив в єдине ціле, моноліт незламності та передових досягнень. Успіх близький не

для талановитих, а для працьовитих. Виникає питання: чому вітчизняна освіта у всі часи високо котувалася на ринку праці? Тому що в університетах залишалися кращі з кращих – майбутні науковці, ерудовані фахівці, справжні спеціалісти, професіонали своєї справи. Що можна сказати про сучасну освіту у вищій школі, про нинішню науково-педагогічну спільноту? Спостерігається її відповідна деградація, що безпосередньо відображається на студентських колективах, які не прагнуть до потрібного рівня наукових знань. Наука потребує реорганізації та вироблення і реального втілення теорії на практиці з мінімальним відривом одна від одної. Інакше кажучи, наука потребує практичної віддачі. Говорячи про інноваційно-наукові досягнення, варто наголосити, що головною цінністю народу є не величезні корпуси університетів, а цвіт нації – вчені, наукова спільнота зі своїми ідеолого-теоретичними напрацюваннями, ноу-хау технологіями, знаннями. Питання лобізму, наукової підтримки молодого вченого яскраво відображене в недосконалій системі відбору наукових та науково-педагогічних кадрів, що часто дає збої та призводить до серйозних непоправних наслідків. Йдеться про те, коли в науку потрапляють випадкові особистості [10, с. 68–69].

Наука – це така справа, яка відкривається не відразу, а інколи потрібні роки для того, щоб виявити та продукувати раціональне наукове зерно. Курсантам і студентам дається 4–5, а то й більше років, щоб проявити себе у науці. Цього часу вдосталь, щоб побачити майбутніх науковців університету. І така вузівська політика повинна бути домінуючою, поставленою як прерогатива. Справді, сьогодні досить багато лженауковців, так званих паразитів у науці, які, не написавши жодної наукової статті, мають при цьому вчені звання доцентів та професорів. За загальною оцінкою, лише 10 % наукової спільноти проводять наукові дослідження самостійно. Тому той, хто сам не пише наукових праць, ніколи не зрозуміє, що це за титанічна праця, яка під силу не кожному. Такі «паразитичні» особистості можуть завдати непоправної шкоди загальному стану справ, колективним відносинам, тактовному вибудовуванню наукової дискусії, підривають моральні засади та професіоналізм інших людей. Особливого горя зазнає наука, коли такі «особистості у науці» починають керувати нею, будучи впевненими, що вони знають, що і як робити. Вважаємо, що той, хто не написав жодної наукової статті, хто багато років не віддав самовідданих праць у науці, не відбувся як самостійний науковець та не зможе організувати її належний рівень функціонування, адже більшість, як відомо, рівняється на лідерів. Безперечно, час неминуче розставить усе на свої місця, адже такі особистості завдають непоправної шкоди молодому поколінню, запам'ятовуються нащадкам гоніннями талановитих особистостей та нескінченними

інтригами. Тут не можна не згадати, що в основі таких процесів може лежати особиста неприязнь до тих чи інших осіб, корупційна складова, коли будь-які наукові досягнення присікаються, висміюються і можуть подаватися як реальна шкода науці. Оцінка якості наукового результату і потенціалу вченого є суб'єктивною. Тому насправді тут необхідна колективна обізнаність і професіоналізм, бажання допомагати, об'єднувати, а не руйнувати [10, с. 68–70].

Стосовно ролі бібліотек у сучасній освітньо-науковій сфері

О. А. Музика та І. В. Кріцак наголошують, що в сучасних умовах на передовій знаходяться інтернет-бібліотеки, де правові ресурси розміщуються лише у вкрай обмеженому виді. За таких умов потребує докорінного переформатування вся система бібліотек з метою доступу до найрізноманітніших правових та інших нормативно-наукових ресурсів (документальна та архівна бази, фахові статті, монографії, аналіз законодавства). Певним зрушення у цьому напрямі є те, що дисертаційні дослідження сьогодні розміщуються у відкритому доступі, а проведення їхніх захистів стали публічними, що загалом сприяє реалізації принципу загальної відкритості наукової інформації.

Сьогодні існує проблема забезпечення публічного доступу до правових напрацювань, вироблених, принаймні, з 1990-х років, задля виведення вітчизняної науки на передові рубежі, підвищення індексу цитування українських вчених. Провідні країни поставили пріоритетом державного розвитку науку. Зі здобуттям Україною незалежності система поширення правових розробок і напрацювань була спрямована на інформування державних органів, установ та організацій, але не кожного окремого громадянина. Якщо все ж таки дисертація захищена, значить вона повинна стати надбанням всієї спільноти. Більшість дисертаційних досліджень з права лежать мертвим вантажем у бібліотеках, їх мало хто читає, водночас публічність і відкритість сприяє збільшенню цитованості автора, запозичення окремих ідей та їхній розвиток, чим здійснюється їхня відповідна трансформація за нинішніх умов. Якщо говорити про певні технічні розробки, які можуть бути національним надбанням, тоді вони можуть бути з обмеженим доступом.

У сучасних умовах транспарентності, коли інформація надається у відкритій, повній, своєчасній та зрозумілій формі, пропагування правових вимог та ідеологем серед громадян повинно здійснюватися за допомогою засобів масової інформації, юридичних консультацій та інтернет-бібліотек, інформресурсів, тобто в найрізноманітніший спосіб із метою досягнення бажаних результатів. Водночас ЗМІ не забезпечують необхідної повноти ознайомлення з нормативно-правовою базою чи можливостей сегментно-вибіркового висвітлення інформації щодо конкретного правового питання. Послуги юридичних

консультацій через високу собівартість доступні далеко не всім громадянам. Це зумовлює необхідність розроблення концепції щодо розповсюдження правових напрацювань учених у поєднанні з офіційними текстами нормативно-правових актів через систему інтернет-бібліотек та інших інформаційних ресурсів. Основними цілями формування такої системи популяризації правових знань є реалізація конституційного права громадян на інформацію, формування умов якісного й оперативного забезпечення правової інформації для всіх зацікавлених осіб.

Потребою сьогодення є створення єдиного цілісного наукового репозитарію, який би включав усі існуючі ресурси для полегшення пошуку необхідної інформації. За цих умов особливої значущості набувають бібліотеки, які активно задіяні у формуванні та наповненні інституціональних репозитаріїв та активно впроваджують напрями роботи, що сприяють просуванню університетської науки до світового науково-освітнього простору.

Безумовно, сучасні університетські бібліотеки потребують висококваліфікованих фахівців, які мають навички використання сучасних інформаційних технологій, уміють здійснювати аналітичну обробку інформації та поширювати її через сучасні наукові та освітні засоби комунікації для популяризації університету, його науки та освітніх можливостей. Йдеться про світові наукові бази даних, репозитарії, інформаційно-пошукові системи, бібліотечні сайти, соціальні мережі Facebook, Instagram, TikTok тощо. Організація відповідних інноваційних підрозділів у структурі бібліотек, які б працювали на якісно нових рівнях інформаційно-наукового простору, дасть неабиякі плоди в освітньо-науковому просторі, а саме з формування бренду університетської та української науки. Нам по праву є чим пишатися, а значить вища освіта має успадкувати кращі здобутки вітчизняної наукової школи та світових досягнень. Цим самим потребує свого вироблення українська національна ідея як запорука державотворення, високого рівня освіченості, правової свідомості, грамотності та культури освіченості. Поряд з інноваційними напрямками роботи університетських бібліотек дуже важливими залишаються напрями у кращих традиціях бібліотечної справи (інформаційне забезпечення навчального процесу, культурно-просвітницькі заходи, заходи з національно-патріотичного виховання тощо), які є запорукою формування української національної самосвідомості на високих духовно-ціннісних началах. Зокрема, йдеться про шанобливе ставлення до культури та цінностей, традицій свого народу з обов'язковою повагою до всіх національностей [11, с. 89–90].

Насамкінець стосовно нормативних побажань і вдосконалення (рекомендацій) до законопроекту, розробленого МОН України.

Проблема вдосконалення законодавства, яким урегульовано наукову та науково-технічну діяльність, неодноразово привертала до себе увагу нормотворців упродовж останнього часу. Так, лише за минулий рік до Верховної Ради України було подано два законопроекти:

- проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо виборів керівника наукової установи від 1 листопада 2021 р. № 6236;

- проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо Національного фонду досліджень України від 29 листопада 2021 р. № 6357.

Обидва проекти включені до порядку денного, проте і досі не розглянуті.

Розробником законопроекту, представленого на погодження центральним органам виконавчої влади, зокрема МВС (лист Міністерства освіти і науки України від 20 травня 2022 р. № 1/5371п-22), наразі виступає МОН України. Підставою власної нормотворчої ініціативи МОН називає:

- п. 264 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 2 лютого 2021 р. № 1165-IX;

- крок 613 Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік (далі – План Уряду), затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 276-р.

Відповідно до останнього нормативного акта виконавцем кроку 613 є МОН, а строком виконання визначено вересень 2021 р. За індикатор виконання прийнято факт подання розробленого законопроекту від Кабінету Міністрів України до Верховної Ради України. Отже, враховуючи визначене, терміни розробки законопроекту, вочевидь, невитримані. Як наслідок, виникають додаткові ризики відповідно того, що норми законопроекту недостатньо враховують особливості потреб сьогодення. Наразі це припущення потребує додаткової перевірки та уточнення. Для більш ґрунтовного висновку доцільно розглянути не лише зміст нормотворчих пропозицій, але й завдання, які ставились перед МОН, а також особливості процедури розробки законопроекту.

Наголосимо, що План Уряду передбачав вирішення таких завдань:

- створення умов та правил щодо забезпечення діяльності різних видів дослідницьких інфраструктур та сприяння їх об'єднанню з метою оптимального використання їх ресурсів (кадрів, матеріалів, устаткування, обчислювальних ресурсів та зберігання банків даних і знань);

- оновлення видів дослідницької інфраструктури;

- перехід до державної підтримки молодих вчених на основі застосування критерія ідентифікації за етапами розвитку наукової кар'єри;

- застосування до визначення терміна «молодий вчений» критерія кількості років після отримання наукового ступеня.

Узагальнюючи наведене, можна виокремити дві основні мети: по-перше, розвиток дослідницької інфраструктури, потреба у сприянні розвитку якій не викликає жодних сумнівів; по-друге, підтримка розвитку наукової кар'єри, що має сприяти залученню до галузі науки молодих кадрів та їх утриманню в цій сфері (саме на це вказує критерій визначений через кількість «років після отримання наукового ступеня»).

Зазначимо, що поняття «кар'єра» не має закріплення на рівні чинного законодавства. Заразом на теперішній час у галузі науки існує декілька напрямів розвитку кар'єри. Це, по-перше, здобуття наукового ступеня, який являє собою результат наукових досягнень, по-друге, набуття наукових звань, що є наслідком професійної діяльності. Вони певним чином пов'язані між собою та мають наслідком підвищення матеріального та соціального статусу вчених. Ще одним напрямом розвитку кар'єри вчених є можливість претендувати на посади, цікаві для їх професійної самореалізації. Цей напрям також передбачає досягнення певних матеріальних та соціальних складових і певною мірою залежить від досягнень у перших двох напрямках.

Спираючись на викладене, можна стверджувати, що підтримка молодих учених не має на меті прямий вплив на їх кар'єрне зростання (яке залежить від особистих професійних здібностей та досягнень), а передбачає додатковий соціальний захист і забезпечення. У такому разі виокремлення категорій молодих учених відповідно до етапів розвитку їх кар'єри (на основі кількості років після здобуття відповідного освітнього рівня або наукового ступеня) являє собою визначення формального критерія розподілу державної підтримки.

Уточнивши цілі створення законопроекту, перейдемо до особливостей процедури його створення. Зауважимо, що МОН (як розробник законопроекту) реалізувало його громадське обговорення, яке проводилося у формі електронних консультацій. Законопроект було розміщено 22 жовтня 2021 р. на офіційному вебсайті МОН¹. Зауваження та пропозиції до проекту приймалися до 5 листопада 2021 р. В обговоренні взяли участь:

¹ МОН пропонує удосконалити правові норми щодо дослідницької інфраструктури та надання державної підтримки молодим вченим // Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт. 20.10.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-udoskonali-pravovi>

- Національна академія наук України;
- Рада молодих вчених Національної академії наук України;
- Рада молодих вчених Інституту Магнетизму НАН України та МОН України;
- Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (О. Березко, П. Жежничка);
- Українська бібліотечна асоціація та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (О. Бруй).

Всього надійшло 5 пропозицій, зміст яких було враховано частково. Обґрунтування прийнятого рішення щодо кожного запропонованого положення викладені у Звіті про результати електронних консультацій щодо проєкту до проєкту Закону України про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на 27 аркушах. Громадське обговорення та його результати були оприлюднені згідно зі ст. 20 Порядку проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 996. Звіт розміщено на офіційному вебсайті МОН. Отже, для вивчення нам надано редакцію законопроекту з уже врахованими пропозиціями. Аналіз порівняльної таблиці, доданої до листа МОН, на нашу думку, свідчить про таке.

1. МОН сформувало формальні критерії визначення категорій молодих вчених з урахуванням кількості років після здобуття відповідного освітнього рівня або наукового ступеня. Разом із тим законопроект містить запропоновані норми щодо пріоритетного надання державної фінансової підтримки *«відповідно до категорії, до якої належить молодий вчений: для молодих вчених на початку кар'єри надаються індивідуальні гранти з обсягом річного фінансування не більше 50 прожиткових мінімумів»*.

Цікаво, що «поріг» у 50 прожиткових мінімумів використано для всіх категорій молодих вчених, що фактично знецінює будь-яке розрізнення вчених між цими групами.

Разом із тим занепокоєння викликає також формулювання «пріоритетне надання державної фінансової підтримки» (фактично грантів). Наголосимо, що, незважаючи на критику щодо означеного положення на етапі громадського обговорення, воно було збережене й увійшло до законопроекту.

У цьому контексті варто процитувати відповідь МОН щодо отриманих зауважень: *«Законопроектом не пропонується обмеження у*

normi-shodo-doslidnickoyi-infrastrukturi-ta-nadannya-derzhavnoyi-pidtrimki-molodim-vchenim (дата звернення: 30.10.2022).

наданні державної підтримки **виключно** за категоріями. Загальні напрями державної підтримки, визначені законом, залишаються незмінними. Законопроектом пропонується **додатково пріоритетно сфокусувати окремі види державної підтримки** на підтримці молодих вчених на різних етапах розвитку кар'єри. При цьому обсяги та види такої підтримки з розвитком кар'єри молодого вченого розширюються».

Слова «додатково пріоритетно сфокусувати» у цьому випадку потребують роз'яснення з боку МОН, адже йдеться про «державну» фінансову підтримку, тобто таку, що обмежена державним бюджетом (державний бюджет у цьому сенсі виступає як вихідне ціле – дорівнює 100 %). Отже, «пріоритетне фокусування» – це не додаткове виділення коштів (збільшення бюджету), а їх перерозподіл в інтересах окремої групи, виділеної за формальними ознаками.

Проте для повного прояснення ситуації доцільно розглянути сутність явища «грант». Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» грант – це фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, зокрема іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямами і на умовах, визначених надавачами гранту.

Отже, грант – це фінансовий інструмент досягнення певних цілей, таких як виконання певних робіт. Проте грант не передбачає простого фінансування (тобто виділення коштів) на здійснення перелічених робіт відповідними структурами чи особами. Характерною рисою грантів є виконання певних умов отримувачем матеріального ресурсу. Для чого необхідно щонайменше дві умови: по-перше, отримувач гранту має сам звернутись за його отриманням, по-друге, отримувач має якнайкраще відповідати умовам, визначеним у гранті. Тобто грант за своєю природою є конкурсним (таким, що потребує змагання). У такому разі розподіл грантів без надання переваги досвіду, навичкам та іншим якостям, за рахунок яких отримувач може гарантувати якісне виконання завдання, є сумнівною практикою. В умовах, коли всі державні гранти надаються з одного (загального) бюджету, виключення претендентів лише за ознакою віку і є тією дискримінацією, про яку зауважували МОН на етапі громадського обговорення.

Спираючись на викладене, вважаємо, що грант не є тим фінансовим інструментом, який може відповідати **справедливий** матеріальній державній підтримці молодих вчених. Набагато більше такої меті відповідатимуть будь-які фінансові пільги, які залежатимуть тільки від правового статусу особи. Проте такий підхід, звісно, пов'язаний із необхідністю збільшення державного бюджету.

Висновки

Слід звернути увагу на корисність розробленого законопроекту МОН «Про внесення змін до Закону України “Про наукову та науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» та наголосити на важливості роботи, здійсненої МОН. Заразом, враховуючи значні пошкодження матеріально-технічної бази наукових установ та закладів вищої освіти України внаслідок російської збройної агресії, розвиток національної дослідницької інфраструктури зараз, а також у перспективний післявоєнний період потребує особливої державної підтримки, яка неможлива без виваженого нормативно-правового впливу. Отже, основна мета законопроекту та пов'язаних із ним законодавчих змін наразі має бути відкоригована, а також спрямовуватися на створення нормативних засад для функціонування дослідницької інфраструктури в умовах воєнного стану й найскорішого її відновлення у післявоєнний час, що потребує доопрацювання законопроекту та пов'язаних із ним нормотворчих ініціатив, вироблення передових наукових положень у цьому напрямі.

Загалом ініціаторами розроблення законопроекту «Про наукову та науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених не достатньо врахована наукова база досліджуваної проблеми, що найбільше спостерігається в обґрунтуванні – пояснювальній записці до законопроекту. Наголошується на необхідності постійного моніторингу та аналізу позитивних зарубіжних практик вибудовування розумної освітньо-наукової політики, що є стимулом для перспектив розвитку науки та національної економіки загалом. Пропонуються авторські напрацювання, ідеї та рекомендації, здійснені впродовж останніх подій російсько-української війни, які можуть бути ідейною базою для вдосконалення опрацьованого нами законопроекту. Слід відмітити, що відкрита наука – це майбутнє ХХІ століття. Світ іде шляхом відкритості дослідницької інфраструктури, що є позитивною тенденцією, адже в кожного є можливість у вільному доступі ознайомитись з напрацюваннями авторів. Сьогодні забезпечення відкритого доступу до наукових ресурсів є пріоритетом. В умовах військового стану дослідницька наукова інфраструктура прирівнюється до критичної інфраструктури держави.

Список бібліографічних посилань: 1. Шатрава С. О., Кріцак І. В., Погорілець О. В., Денищук Д. Є., Підготовка освітніх кадрів в умовах воєнного часу // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 141–144. 2. Яшук І. П. Історичні аспекти підготовки правоохоронних кадрів в Україні: взаємозв'язок минулого та сьогодення // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 145–146. 3. Нефедьев А. Д. Инновационная инфраструктура. *Креативная экономика*. 2011. Т. 5, № 10 (58). С. 42–48. 4. Сауцький Я. Особливості взаємозв'язку між розвитком академічної мобільності та статистично-дослідницької інфраструктури у Сполучених Штатах Америки. *Молодь і ринок*. 2019. № 12 (179). С. 51–55. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.193422>. 5. Притула Х. М., Демедюк О. П. Науковий потенціал регіонів України в контексті забезпечення формування національної інноваційної екосистеми. *Регіональна економіка*. 2021. № 2. С. 37–52. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-2-4>. 6. Мар'єнко М. В. Наукові платформи та хмарні сервіси, їх місце у системі наукової освіти вчителя. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 4 (22). С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2019-022-4-015>. 7. Іванов С. В. Євроінтеграційний «інноваційний ліфт “від школи до Європи”»: можливості та перспективи для регіонів // Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва : зб. матеріалів дискусійної платформи (м. Київ, 17 трав. 2019 р.). / за ред. А. М. Поручника ; МОН України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Каф. міжнар. економіки. Київ, 2019. С. 27–29. 8. Голубош В. В., Голубош Г. В., Кріцак І. В. Кримінологічні виклики, ризики, загрози та рекомендації в системі підготовки кадрів для правоохоронних структур // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 52–54. 9. Безпалько С. В., Шатрава С. О., Кріцак І. В., Денищук Д. Є. Особливості підготовки правоохоронних кадрів із лав курсантсько-студентського середовища: лідерські якості та харизма молоді // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 288–290. 10. Кріцак І. В. Паразитизм у науці та його кримінологічні ризики і загрози: духовно-ціннісні аспекти підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека».

Харків, 2022. С. 68–70. **11.** Музика О. А., Кріцак І. В. Роль бібліотек у культивуванні правової та загальної обізнаності соціуму // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 88–93.

Надійшла до редколегії 01.11.2022

Прийнята до опублікування 28.11.2022

Pohribnyi S. O., Bezpalko S. V., Kritsak I. V., Denyshchuk D. Ye.
Regarding the update of research infrastructure problems and support for young scientists in the current conditions

In an article based on the interdisciplinary method of scientific research, national and international experience, theoretical developments and legislative initiatives an attempt was made to update the normative and legal material and generalization of scientific developments in the field of research infrastructure, with an emphasis on modern educational and scientific processes. A significant drawback on this path was that initiators of drafting the draft law “About scientific and scientific and technical activity” on issues of research infrastructure and support for young scientists the scientific base of the investigated problem is not sufficiently taken into account, which is most often seen in reasoning, to the explanatory note to the Draft Law. It is suggested to borrow the displayed ones in the article the ideas of scientists, and also emphasizes implementation further scientific research, especially regarding the latest scientific publications of Ukraine and the world in the specified direction. The need for constant monitoring and analysis is emphasized positive foreign practices of building a smart educational and scientific policy, which is a stimulus for the prospects of the development of science and the national economy in general. As suggestions, author’s works are offered, ideas and recommendations implemented during the recent events of the Russian-Ukrainian war, which can be the ideological base for to improve the Draft Law we are working on. It should be noted that open science is – this is the future of the XXI century. The world is moving towards an open research infrastructure, which is a positive trend, after all everyone has an opportunity in free access get acquainted with the authors’ work. Today, providing open access to scientific resources is a priority. Research and scientific infrastructure under martial law equates to the critical infrastructure of the state.

Key words: draft law, scientific and scientific-technical activity, research infrastructure, educational and scientific policy, cadet-student community.

